

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ВІЗУАЛЬНО-ЗНАКОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Поліщук Алла Анатоліївна

старший викладач кафедри дизайну

Інститут мистецтв КУ імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовані актуальні проблеми використання візуально-знакових систем в освітньому та сучасному інформаційному середовищі. Розглянуті різні знакові форми подання інформації (знакові системи, піктограми). Висвітлені методичні підходи до розвитку і формування візуально-знакової культури та інформаційно-графічних компетенцій учнів та майбутніх дизайнерів і викладачів.

Ключові слова: піктограма і піктографічне письмо, знакові системи, знаки візуальної комунікації.

В сучасних умовах збільшення інформаційного навантаження на людину візуальним засобам подання інформації приділяється особлива увага. У зв'язку з тим, що традиційно людина довіряє більше невербальній інформації, тому особливо часто та ефективно використовуються знакові системи, що є важливою частиною сучасного інформаційного простору. Специфікою знакових зображень таких, як піктограми, є здатність їх до трансформації, стилістичної еволюції, зміни і пристосування їх до сучасних умов інформаційно-комп'ютерних технологій [1]. При цьому нові форми видань і веб-сайти в Інтернеті не обходяться без символів і знаків, що мають давню історію використання. Знакові системи різного призначення як важлива функціональна складова візуальної комунікації мають ще і загальнокультурну цінність та впливають на візуально-знакову культуру користувачів інформаційного простору.

Треба зазначити, що користувачами інформаційно-комп'ютерних технологій стають все частіше молодше покоління людства. Комп'ютери вже у дошкільному віці пропонуються як навчальний та розвиваючий інструмент для дитини 4 - 6 років. При цьому, у першу чергу, велика увага приділяється дидактичним можливостям використання комп'ютерних програм. І зовсім не враховується потреба вивчення специфіки символів і піктограм як графічної мови і візуально-знакової культури людства. Тому особливого значення набувають аспекти системного і комплексного формування візуально-знакової культури у вихованні дошкільнят та розвитку візуально-графічних компетенцій школярів і студентів у процесі їх професійної підготовки.

Це потребує комплексного розгляду різних методологічних підходів до осмислення символів, піктограм і знакових форм у цілому. Вже стає нагальною потребою включення у навчальні програми вивчення знакових форм як основи візуальної комунікації з позицій синтезу візуальної культури і сучасних комп'ютерних технологій. Осмислення історії піктографії та знакових форм різного призначення, структури знакових систем та їх графічної мови необхідно закладати як базове підґрунтя опанування школярами візуально-знакової мови інформаційних дизайн-технологій.

Приклади звернення до різних методик використання піктограм у навчанні можуть продемонструвати широкий спектр їх можливостей:

- методика «піктограм», спрямована на опосередковане запам'ятовування в рамках культурно-історичної концепції Л. С. Виготського, яка виявляє інтелектуальні процеси при побудові образу і придатна для запам'ятовування та доповнена аналізом асоціацій створених піктограм (А. Р. Лурія) [2];
- методика «ейдетики» використовується у синтезі з методом «піктограм», включає прийоми нестандартних ситуацій, що викликає позитивний емоційний настрій у дітей і спрямована на розвиток їх уявлення, образного бачення і творчого мислення (І. Ю. Матюгин. [3].
- метод опорно-буквених піктограм – один із методів «ейдетики», який включає асоціативне вивчення літер, скоромовок, віршів тощо [4];
- комунікативно-розвиваючі технології вивчення мови і мовлення з використанням піктограм (рис.1);

Рис.1. Ілюстрації з книги Е.Л. Крутого з використанням піктограм для вивчення мови і мовлення [5].

- методи художньо-образної стилізації спрямовані на вивчення історії та теорії знакових форм і охоплюють прийоми стилізації форм в мистецтві книжкової графіки, промислової та дизайн-графіки (рис.2).

Рис.2. Ілюстрації з підручника «Образотворче мистецтво» для 5 класу, в якому висвітлюються теоретичні питання піктографії та знакових форм з їх практичним використанням на прикладі учнівських робіт [6].

Сутність подібних методик, які використовуються в дошкільній, початковій і середній освіті, складається в передачі якого-небудь вербально позначеного поняття через його образ, що згодом піддається оцінці через ряд критеріїв: адекватності, відтворення, конкретності-абстрактності, стандартності-оригінальності. Побудова образу дітьми та учнями стає наслідком не тільки їх творчої активності, образного мислення, але й виявленням індивідуальних художніх здібностей.

Тому важливо, починаючи вже з дошкільного виховання, звернути увагу на розвиток асоціативно-образного мислення дітей засобами образотворчого мистецтва та мистецтва графіки (створення рисунків і образів на певні поняття). Все це пред'являє якісно нові вимоги і до виховання та навчання в контексті неперервної освіти, одне з головних завдань якої - закласти потенціал збагаченого розвитку особистості дитини. Методики художньо-образного виховання дітей як складової розвитку цілісної творчої особистості у синтезі з комп'ютерними технологіями створюють підґрунтя для середньої та вищої професійної освіти у галузі мистецтва та дизайн-освіти (рис.3).

Рис.3. Приклади емблем «Комп'ютерна графіка», створених учнями під час міської олімпіади з комп'ютерної графіки (а. Марія-Луїза Лунгієкі, б. Анна Меркулова).

У руслі нової парадигми пріоритетних завдань освіти (загальної, середньої та вищої), що намітилися з інформатизацією суспільства, передбачається формування творчої особистості з орієнтацією на інтереси цієї особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку. Зважаючи на інтегративні тенденції розвитку науки й техніки та потребу формування високого рівня візуально-знакової грамотності особистості актуальними стали розробки інтегрованих навчальних курсів з інформатики та образотворчого мистецтва, таких як «Образотворче мистецтво і комп'ютерна графіка» і «Пластичні мистецтва» [7, 8].

У зв'язку з окресленими проблемами та необхідністю творчого впровадження сучасних інформаційно-візуальних технологій у вищі навчальні заклади особливого значення набувають питання формування візуально-графічних компетенцій студентів як важливої складової професійної підготовки. Впровадження навчальних курсів, таких як «Піктографія та основи візуальної комунікації», «Теорія і практика графіки», націлені на формування дизайнерських компетенцій у студентів та володіння ними як традиційними, так і сучасними графічними засобами передачі візуальної інформації.

На практичних заняттях з навчальної дисципліни «Піктографія та основи візуальної комунікації» студентам рекомендують опановувати графічну мову для створення візуально-знакової інформації. Починаючи від образного виявлення змісту повідомлення до знаку і піктограми студенти розробляють системи піктограм різного призначення: довідково-інформаційні піктограми для навчальних і громадських закладів, веб-значки та інфографіку навчального призначення тощо (рис.4-5). Таким чином при створенні знаків і піктограм використовуються графічні засоби зображення традиційними техніками та у синтезі з комп'ютерними програмами, що розширює спектр використання сучасної мови графіки [9].

Рис. 4. Приклади практичних завдань з дисципліни «Піктографія та основи візуальної орієнтації»: від природної форми, образу до знаку (графічний проект «Ворон» Тетяни Мільшиної).

Представлені практичні завдання, що мають специфіку образного представлення певної інформації (від природної форми до образу і знакової форми та піктограм) для студентів спеціальності "Дизайн" та "Образотворче мистецтво" складають базову графічно-знакову основу мистецької та дизайн-освіти.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що проблеми формування візуально-знакової культури мають комплексний характер. Розширення можливостей практичного художнього проектування в комунікаційній сфері і поліпшення образно-естетичних якостей сучасних піктограм зумовлює необхідність осмислення знакових форм як самостійної області художньої культури. Для подальшого якісного розвитку піктографічних комплексів і формування візуально-знакової культури сучасного інформаційного середовища, вивчення піктографії та основ візуальної комунікації актуально як в теоретичному, так і в прикладному аспектах, починаючи вже з дошкільного віку дітей. Це необхідно для подальшого розвитку знакової комунікації як актуального сегмента візуальної культури ХХІ століття.

Література:

1. Фоли Дж. Энциклопедия знаков и символов. М.: Вече АСТ, 1997.
2. Лурия А. Р., «Маленькая книжка о большой памяти», М., 1968
3. Матюгин И.Ю. Магия памяти. - Сталкер.: 1998 г.
4. Пашенко О. Ейдетика – що це? / О.Пашенко // Дошкільне виховання. – 2008. - №11 – с. 16-17.
5. Крутий Е.Л. Коммуникативно-развивающая технология обучения русскому языку и развития речи детей старшего дошкольного возраста. - Запорожье, ООО "ЛИПС" ЛТД, 2008. - 320 с.
6. Образотворче мистецтво: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. шк./ Е.В.Белкіна, А.А.Поліщук, Л.В.Фесенко. – К.: Промінь, 2005. – 207 с.: іл.
7. Поліщук А.А., Сахацька В.О. Образотворче мистецтво і комп'ютерна графіка. Програма курсу 5-8 класів з поглибленим вивченням дисциплін художньо-естетичного циклу загальноосвітніх навчальних закладів” – Шкільний світ: Інформатика №35 (323), 2005, С. 3-13
8. Поліщук А.А. Інтегрований курс "Пластичні мистецтва" (образотворче мистецтво та інформатика для 5-8 класів) // Відкритий урок. Образотворче мистецтво. Музика.- К.: Плеяди, 2004. Вип. 5-6.- С. 16-33
9. Поліщук А. А. Графіка як основа візуальної грамотності та розвитку творчості студентів образотворчих спеціальностей // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір: матер. Міжнар. наук.-прак.конф.(м. Київ, 28-29 березня 2012 р.). – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 730 -736.